

Lietuvos apskričių viešųjų bibliotekų asociacijos (AVBA) 2020 m. pradėta iniciatyva „Biblioteka visiems“ yra sunkaus ir ilgo darbo vykdant Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos strateginio veiklos plano priemonę „Aprūpinti bibliotekas socialinės bei informacinės atskirties gyventojų grupėms skirta įranga ir priemonėmis“ tęsinys. AVBA narės žurnalo puslapiuose pristato straipsnių ciklą „Skaitytojas, auginantis biblioteką“ (skelbta „Tarp knygų“ 2021 m. Nr. 7–8; Nr. 9; Nr. 10; Nr. 11). Šiame numeryje spausdiname paskutinį ciklo rašinį – Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešosios bibliotekos straipsnį apie veiklą teikiant paslaugas specialiųjų poreikių turintiems vaikams plėtrą.

RAKTAS Į KITOKIO ĮGALUMO VAIKŲ INTEGRACIJĄ – KULTŪRINĖS VEIKLOS

Tomas Pauliuščenka

Prieš šešerius metus Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka pradėjo kryptingai įgyvendinti veiklas, orientuotas į bibliotekoje tuomet dar labai neįprastą tikslinę grupę – specialiųjų poreikių turinčius vaikus. 2015 m. bibliotekos vykdyto projekto „Mobilii informatyvių technologijų laboratorija jaunimui“ viename iš užsiėmimų atsitiktinai apsilankė grupė tokių vaikų. Matydami jaunųjų lankytojų užsidegimą ir pabendraavę su juos lydintiu pedagogu, supratome, kad biblioteka, tikslingai pritaikydama savo paslaugas, turi didžiulį potencialą skatinti šių vaikų integraciją tam pasitelkdama įvairias kultūrines veiklas.

Pirmą tikslinei auditorijai skirtą projektą – „Specialiųjų poreikių turinčių vaikų ir jaunimo skaitmeninių kompetencijų ugdymas naudojant virtualią realybę bei 3D grafiką“ – biblioteka įgyvendino 2016 metais. Jo metu vaikai su pedagogais skaitė pasakas, vėliau bibliotekoje, naudodamiesi virtualios aplinkos kūrimo programa „CoSpaces Edu“, kūrė 3D grafines iliustracijas perskaitytomis istorijoms. Šitaip buvo ugdomas specialiųjų poreikių turinčių vaikų skaitmeninis raštingumas, skatinamas jų kūrybiškumas ir sudaroma prielaida jų sėkmingam integravimuisi į visuomenę. Jau tada prie projekto prisijungė Joniškio rajono savivaldybės Jono Avyžiaus viešoji biblioteka, kurios specialistai pagal apskrities bibliotekos kolegų parengtą metodiką vedė užsiėmimus savo bibliotekoje. Sulaukus teigiamų specialistų ir vaikų atsiliepimų, vėliau metodika buvo pritaikyta ir kitose Šiaulių apskrityje veikiančiose savivaldybių viešosiose bibliotekose. 2016–2017 m. edukacijose dalyvavo 185 specialiųjų poreikių turintys vaikai.

Įgyvendinant šias veiklas, buvo nuolat bendraujama su specialistais ir specialiųjų poreikių turinčius vaikus auginančiais tėvais. Užsimezgė ryšiai su tuometinio Šiaulių universiteto specialistais. Šie vedė bibliotekininkams mokymus apie negalios sampratą, apie bendravimo ypatumus su įvairių negalią turinčiais asmenimis ir pan., dalyvavo generuojant idėjas, konsultavo rengiant edukacines programas.

AUTIZMUI DRAUGIŠKA BIBLIOTEKA

Bendrų diskusijų metu dar labiau atsiskleidė problemos, su kuriomis susiduria tokie asmenys: atskirtis nuo visuomenės, labai ribotos galimybės dalyvauti viešajame, taip pat ir kultūriname, gyvenime; visuomenės netolerancija dėl informuotumo stokos ir pan. Dažniausiai minėta probleminė grupė – autizmo spektro sutrikimų (ASS) turintys vaikai, kurie dėl kitokio elgesio ir reakcijos į juos supančią aplinką yra vieni pažeidžiamiausių. Kadangi biblioteka yra vieša įstaiga, pagalvojome, kad ir šiems lankytojams turime ir galime būti draugiška erdvė, pritaikydami savo aplinką, ugdydami bibliotekų specialistų kompetencijas, kurdami paslaugas.

„Dabar daug kalbame apie integraciją, bet autistišką vaiką turinčiai šeimai kartais sunku išeiti į viešumą. Ji bijo, nes nežino, kaip vaikas elgsis, bijo kitų žmonių reakcijų“, – atvirauja ASS turintį sūnų auginanti ir Povilo Višinskio bibliotekos sensorinius skaitymus išbandžiusi mama Živilė.

Pagalvoti apie tai, kaip šių asmenų poreikiams pritaikyti svarbiausią bibliotekos veiklą – knygų skaitymą, paskatino statistiniai duomenys, rodantys, kaip sparčiai didėja ASS turinčių asmenų skaičius, ir muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų patirtis įgyvendinant edukacines programas šeimoms, auginančioms tokius vaikus. Pirmiausia dėmesį patraukė JAV bibliotekose praktikuojami specialūs skaitymai, įtraukiant įvairius sensorinius elementus. Pasak JAV bibliotekų atstovų, ASS turinčio žmogaus apsilankymas jiems nesukelia jokių nepatogumų, o pa-



Prielaidas permąstyti neįgalumo sąvoką paskatino 2017 m. bibliotekoje vykusį tarptautinę mokslinę-praktinę konferenciją „Neįgalus žmogus visuomenėje, šeimoje, bibliotekoje“.



Pirmą projektą, skirtą specialiųjų poreikių turinčių vaikų ir jaunimo skaitmeninėms kompetencijoms ugdyti, biblioteka įgyvendino 2016 metais. Naudodamiesi programa „CoSpaces Edu“ vaikai mokėsi kurti 3D grafines iliustracijas.

rengti edukacinį užsiėmimą tokiems lankytojams yra įprastas kasdienis darbas. Lietuvoje ši praktika buvo naujiena.

Bendradarbiaudami su specialiaisiais pedagogais, specialiųjų poreikių turinčius vaikus globojančiomis asociacijomis, Povilo Višinskio bibliotekos specialistai nuo pagrindų sukūrė specifinių skaitymų organizavimo metodiką, parengė tokiems skaitymams pritaikytas istorijas, buvo įrengtas Sensorinis kambarys. 2018 m., konsultuojant specialistams ir dalyvaujant tėvams, bibliotekoje įvyko pirmieji sensoriniai skaitymai ASS turintiems vaikams. Tokiems vaikams dažnai sunku mėgautis knygomis, juos blaško įvairūs aplinkos dirgikliai, o sensoriniai skaitymai leidžia, naudojant juslines priemones, žaidimus ir užduotis, įtraukti vaikus į skaitomos knygelės istoriją, mokoma laukti savo eilės, būti kartu su kitais vaikais, skatinamas kūrybiškumas. Tais pačiais metais biblioteką papuošė išskirtinis ženklas – melsvos spalvos dėlionė, reiškianti, kad esame autizmui draugiška biblioteka.

Sensoriniai skaitymai sulaukė didelio susidomėjimo. Į užsiėmimus registruodavosi dalyviai iš įvairių Lietuvos kampelių. Šiuose užsiėmimuose dalyvavo šeimos, specialiųjų mokymo įstaigų klasės, ikimokyklinio ugdymo įstaigų grupės, kuriose buvo pavienių integruotų vaikų, turinčių specialiųjų poreikių. „Programa sėkmingai gyvuoja jau ketvirtus metus. Džiaugiamės, kad pastangos atsiperka – nemokamą sensorinių skaitymų bibliotekos paslaugą išbandę tėvai ir pedagogai apie ją atsiliepia tik teigiamai, vaikai noriai įsitraukia į edukacinius užsiėmimus ir pageidauja vėl ir vėl grįžti į

biblioteką“, – sako bibliotekos direktorius prof. dr. Bronius Maskuliūnas.

2020 m. sukauptą patirtį vainikavo Šiaulių apskrities bibliotekos parengtas ir išleistas leidinys – metodinė priemonė „Išlaisvinti herojai: sensoriniai skaitymai bibliotekose“. Leidinyje visi, norintieji rengti sensorinius skaitymus, ras ne tik teorinių specialistų įžvalgų, bet ir dešimt sensorinių istorijų scenarijų, rekomenduojamos literatūros ir priemonių sąrašus. 2021 m. leidinys buvo perduotas visoms Lietuvos viešosioms bibliotekoms, taip pat pristatyta skaitymų organizavimo metodika.

Toliau domėdamiesi kitų šalių patirtimi, Povilo Višinskio bibliotekos specialistai atkreipė dėmesį į Jungtinėje Karalystėje veikiančio autizmui draugiškų bibliotekų tinklo veiklą. Nuvykus į šią valstybę, paaiškėjo, kad šio tinklo bibliotekos ASS turintiems lankytojams siūlo tik priemones, palengvinančias šių lankytojų atėjimą į biblioteką (specialus patalpų ženklavimas, socialinės istorijos, sensoriniai žemėlapiai, sensoriniai „gesintuvai“ ir pan.). Todėl šiauliečių vykdomi sensoriniai skaitymai britų kolegoms sukėlė didžiausią nuostabą. Bendradarbiaudami su specialistais, tenyščius infrastruktūrinius sprendimus pritaikėme Lietuvos kontekstui ir parengėme bibliotekos socialinę istoriją, socialinį plakatą, sensorinį „gesintuvą“ ir t. t. Vėliau šios priemonės buvo pritaikytos visoms šalies viešosioms bibliotekoms ir tai tapo svarbiu ženklu, kad bibliotekos siekia būti atviros ir draugiškos ypatingų poreikių turintiems lankytojams.

DĖMESYS DARBUOTOJŲ KOMPETENCIJŲ UGDYMIUI

Viena svarbiausių ir pagrindinių dedamųjų, kalbant apie bibliotekų pasirengimą teikti paslaugas negalią turintiems žmonėms, – konceptualus, tikslingas, įvairiapusis ir, svarbiausia, nenutrūkstamas darbuotojų kompetencijų ugdymas.

Nuo pačių pirmųjų veiklų Šiaulių apskrities biblioteka šiam aspektui skyrė ypatingą dėmesį. Specialistams, kuriantiems ir vedantiems edukacijas specialiųjų poreikių turintiems asmenims, buvo rengiami tikslingi mokymai ir konsultacijos. Antra vertus, jei skatiname šių asmenų lankymąsi bibliotekoje, lygiai taip pat svarbu užtikrinti, kad ir kiti bibliotekos darbuotojai turėtų specialiųjų bendravimo ir elgesio psichologijos žinių bei įgūdžių.

Taip pat akivaizdu, kad vien taikomojo pobūdžio mokymų nepakanka. Kompetencijų ugdymo procese svarbią vietą užima renginiai, kurie padeda plėsti visuomenės suvokimą, formuoti naują supratimą ir požiūrį. Tokiu renginiu tapo 2017 m. bibliotekoje organizuota tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija „Neįgalus žmogus visuomenėje, šeimoje, bibliotekoje“. Ji sudarė prielaidas permąstyti neįgalumo sąvoką, keisti stigmatizuotą požiūrį į negalią, sužinoti pasaulines tendencijas šiuo klausimu. 2019 m. surengtoje konferencijoje pradėta diskusija buvo tęsiama patirties sklaidos forume, kuris tapo ir dalijimosi geraisiais pavyzdžiais platforma.

VEIKLOS GALIMYBĖS NERIBOTOS

Paslaugų specialiųjų poreikių turintiems asmenims plėtra tapo tokia pat organiška Povilo Višinskio bibliotekos veikla kaip, pavyzdžiui, skaitymo skatinimas. Šioje srityje nuolat ieškoma naujų formų, naujų sprendimų.

2019 m. biblioteka vykdė unikalų jaunimo mainų programos „Erasmus+“ projektą „Penki pojūčiai – penki keliai pažinti“, orientuotą į specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius jaunuolius, kurie gyvena ir mokosi specialiose ugdymo ir globos institucijose Lietuvoje, Latvijoje ir Kroatijoje. Projekto veiklose dalyvavo 18 specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių jaunuolių. Per savaitę jie susipažino su Lietuvos kraštovaizdžiu, įdomiaisiais objektais, apsilankė Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešojoje bibliotekoje ir Šiaulių „Ringuvos“ specialiojoje mokykloje. Povilo Višinskio bibliotekos Knygos grafikos centro dirbtuvėse atskleidė jaunuolių meniniai gabumai, kūrybiškumas, interaktyvios edukacijos gerino motorinius ir loginio mąstymo įgūdžius. Išbandyti ir bibliotekoje rengiami sensoriniai skaitymai, dalyvauta inovatyvių technologijų edukacijose. Vakaraus vyko refleksijos, užfiksuotų įvykių montažo peržiūra, kuriuose dalyviai galėjo pamatyti save tarp naujų draugų, įdomiausias ir daugiausia emocijų sukėlusias akimirkas.

Dalyvaudami projekte, jaunuoliai turėjo išskirtinę galimybę susipažinti su kitataučiais, lavinti bendravimo gebėjimus, ugdyti savo protines, emocines ir fizines galias, pasitikėjimą savimi, atrasti save kūryboje, nebijoti susirasti naujų draugų. Kai kuriems iš jų tai buvo pirmoji gyvenime išvyka iš namų, tad galėjo įgyti pradinių savarankiško gyvenimo įgūdžių. Bibliotekos specialistams šis projektas suteikė neįkainojamas patirties ir emocinio pasitenkinimo matant, kaip atsiskleidė, atsivėrė jauni žmonės, kokią pažangą padarė per tą kartą praleistą savaitę.

„Ypatingas kinas – ypatingiems vaikams“ – dar viena iniciatyva, tapusi kasdiene Povilo Višinskio bibliotekos paslauga, kai nedidelėje bibliotekos kino salėje rengiamos kino peržiūros ASS vaikus auginančioms šeimoms. Kitas pavyzdys – bibliotekos kasmet organizuojamas knygų pristatymo konkursas, kuriame jau trečius metus iš eilės dalyvauja Šiaulių „Ringuvos“ specialiosios mokyklos moksleiviai. Padėdami nufilmuoti teatralizuotus knygų pristatymus, bibliotekos darbuotojai pastebi šių moksleivių drąsą ir norą ne tik skaityti, bet ir užsiimti saviraiška, atskleisti savo talentus. Viešai rodomi tokių vaikų parengti pristatymai padeda pratinti visuomenę prie kitokių asmenų dalyvavimo ir buvimo kartu.

2021 m., remiantis tarptautine praktika ir bendradarbiaujant su specialiaisiais pedagogais, literatūros specialistais, vaizdo ir garso profesionalais, tėvais, buvo sukurtos pirmosios animacinės knygos „Animukai“ skaitymo ir kognityvinių sutrikimų turintiems vaikams. Šios knygos turėtų padėti ugdyti protinę negalią ir kognityvinių sutrikimų turinčių vaikų bei paauglių skaitymo įgūdžius, palengvinti socializaciją.



Šiaulių apskrities bibliotekoje rengiami sensoriniai skaitymai puikiai tinka ne tik specialiųjų poreikių vaikams, bet ir visiems, norintiems kūrybiškai praplėsti skaitymo procesą.



Sensoriniai skaitymai nenutrūko net pandemijos laikotarpiu. Pedagogai mielai įsitraukė į edukacinį procesą, padėjo bibliotekos specialistams vesti sensorinius skaitymus nuotoliniu būdu. Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešosios bibliotekos archyvo nuotraukas

Dar viena labai svarbi bibliotekos veiklos kryptis – visuomenės informuotumo apie įvairią negalią didinimas. Tuo tikslu Povilo Višinskio bibliotekoje, taip pat Šiaulių ir Telšių apskrityse veikiančiose savivaldybių viešosiose bibliotekose organizuojamos vaidybinių filmų, kuriuose vaizduojamas įvairių negalią turinčių žmonių kasdienis gyvenimas, peržiūros. Tokie filmai, paveikdami žiūrovų jausmus, kartais daro didesnę poveikį nei paskaitos, diskusijos ir pan.

NUO VIENOS INICIATYVOS IKI PLATAUS TINKLO

Nuo 2016 m. Šiaulių apskrities biblioteka nuolat skatina Šiaulių ir Telšių apskrityse veikiančias savivaldybių viešąsias bibliotekas įsitraukti į visas jos tikslingai įgyvendinamas veiklas. Džiugina regione dirbančių kolegų auganti drąsa ir kompetencijos, pasiryžimas atsiverti net ir nelabai įprastiems bibliotekų lankytojams. Joniškio, Mažeikių rajonų, Šiaulių miesto savivaldybių viešosios bibliotekos savarankiškai įgyvendina į paslaugų specialiųjų poreikių asmenims plėtrą orientuotus projektus. Kitos bibliotekos aktyviai palaiko viešąsias ar kitokias Šiaulių apskrities bibliotekos iniciatyvas.

Bendrai įgyvendinamos iniciatyvos – tai suprogramuota sėkmė. Per šešerius metus Šiaulių apskrities bibliotekos sukauptos žinios ir patirtis sudarė prielaidas vienos gražiausių iniciatyvų – „Biblioteka visiems“ – pradžia. Melsvą dėlionę „Autizmui draugiška biblioteka“ ant Povilo Višinskio bibliotekos durų pakeitė ženklas „Biblioteka visiems“. Ir jis matomas jau ant visų Lietuvos viešųjų bibliotekų durų.

Taip siunčiama žinia, kad šalies bibliotekos susivienijo bendrai veiklai, kuria siekiama didinti kultūros paslaugų prieinamumą visoms visuomenės grupėms ir per kultūrinę veiklą skatinami integraciniai procesai visuomenėje.